

Dušan Štrauss (ed.)

Voľby 2012

Transparentnosť – Trenčín 2012

Posudzovatelia:

Prof. PhDr. Rastislav Tóth, CSc.

Prof. PhDr. Dušan Polonský, CSc.

Miesto vydania: Trenčín

Vydavateľstvo: Transparentnosť

Rok vydania: 2012

Fotografia na obálke: Vladimír Benko

ISBN 978-80-971197-7-5

EAN 9788097119775

OBSAH

PREDHOVOR EDITORA	5
Voľby a volebná kampaň	7
MARTIN PÍRY <i>Ústavná a právna úprava volieb do Národnej rady SR</i>	9
DUŠAN ŠTRAUSS <i>Vybrané analýzy výsledkov volieb do NR SR 2012</i>	23
ROMAN ZAŤKO <i>Komparácia vybraných prieskumov volebných preferencií</i>	52
VIERA ŽÚBOROVÁ <i>Volebné rošády v hlasovaní (protestné hlasovanie v podmienkach Slovenskej republiky)</i>	66
ADRIANA ERDÉLYIOVÁ <i>Koho a prečo volili Rómovia</i>	74
PAVOL STRUHÁR <i>Témy volebnej kampane pred parlamentnými voľbami 2012</i>	82
MIROSLAV ŘÁDEK <i>Hospodárska politika vo voľbách</i>	100
ĽUBOMÍR TOKÁR <i>Obranná politika vo volebných programoch politických strán pre parlamentné voľby 2012</i>	122
MARCEL LINCÉNYI <i>Parlamentné voľby a médiá</i>	138
ANDREA PREDAJŇOVÁ <i>Parlamentné voľby 2012 z pohľadu novinára</i>	148

KLAUDIA JANDÍK ROHLOVÁ <i>Verejné financie a štátny rozpočet</i>	156
Politické strany a stranický systém	199
DUŠAN ŠTRAUSS <i>Úvod do teórií politických strán</i>	201
RUDOLF KUCHARČÍK – MIROSLAV ŘÁDEK <i>Politické strany a vývoj stranického systému na Slovensku od roku 1992</i>	228
RADOSLAV ŠTEFANČÍK <i>Vol'by 2012 v kontexte inštitucionalizácie stranického systému</i>	248
SIMONA CHUGURYAN <i>Právna úprava financovania politických strán a hnutí od roku 1989 do súčasnosti a stručná analýza ich príjmov – výdavkov</i>	269
PAVOL HRIVÍK <i>Reminiscencie na parlamentné vol'by 1992 a na udalosti po nich</i>	292
Vol'by za hranicami Slovenska	314
PETER CSÁNYI <i>Stredoeurópsky kontext volieb v roku 2012</i>	316
OLGA JURÁŠKOVÁ <i>Politický marketing a politické PR v moderních volbách (vybraný príklad)</i>	329
BRANISLAV ONDRÁŠIK <i>Ako vyhral Barack Obama vol'by po druhýkrát?</i>	336
DOSLOV EDITORA	357
O AUTOROCH	358

Voľby 2012 v kontexte inštitucionalizácie straníckeho systému

Radoslav Štefančík

Úvod

Z pohľadu vývoja slovenského straníckeho systému priniesli výsledky parlamentných volieb 2012 niekoľko zaujímavostí. Prvýkrát od vzniku republiky získal jeden stranický subjekt toľko poslaneckých mandátov, aby na vytvorenie vlády nepotreboval koaličného partnera. Rovnako prvýkrát od roku 1993 zdolala päťpercentné kvórum aj politická strana s členskou základňou nižšou ako počet prstov na jednej ruke, dokonca práve tento subjekt po odchode dvoch poslancov z KDH prebral status najsilnejšieho opozičného poslaneckého klubu. Do parlamentu sa po voľbách opäť dostala aspoň jedna strana, ktorá vznikla len v uplynulom volebnom období. Voľby 2012 zároveň potvrdili upadajúcu voličskú podporu Slovenskej národnej strany a Strany maďarskej koalície a znamenali definitívne vyradenie ĽS-HZDS zo skupiny relevantných straníckych subjektov.

V situácii dynamického úspechu novej straníckej formácie, dosiahnutí parlamentnej väčšiny jednou stranou, vyradení niektorých subjektov zo skupiny parlamentných strán a definitívnom konci jednej pôvodne dominantnej strany sa prirodzene natíska otázka, akým smerom pokročila miera inštitucionalizácie straníckeho systému takmer dvadsať rokov od jeho konštituovania. Podobne ako Panebianco totiž vychádzam z predpokladu, že inštitucionalizácia nie je konštantným stavom, ale naopak evolučným procesom, ktorý sa odvíja v závislosti od podmienok v počiatočnom stave.¹ Cieľom príspevku je definovať faktory, ktoré mieru inštitucionalizácie ovplyvňujú a zároveň tak nájsť odpoveď na otázku, či v porovnaní s predchádzajúcimi volebnými obdobiami smeruje trend vývoja straníckeho systému po voľbách 2012 skôr k posilneniu miery inštitucionalizácie alebo naopak k jej oslabovaniu.

¹ Pozri PANEBIANCO, A., *Political Parties: Organization and Power*, Cambridge University Press, Cambridge 1988.

Inštitucionalizácia politických strán a stranického systému v teoretickej rovine

Keďže výskum inštitucionalizácie politických strán alebo stranických systémov je v politologickom výskume pomerne novou oblasťou bádania² a na Slovensku sa jej zatiaľ nevenuje dostatočná pozornosť, na teoretické podchytenie tohto termínu siahnem po definíciách zahraničných autorov. Samuel Huntington ju definuje ako „proces, pri ktorom organizácie a procedúry získavajú na hodnote a stabilite“³. Inak povedané, organizácia sa stáva inštitucionalizovanou, keď sa jej spočiatku uvoľnené, neformálne správanie premení na pevne stanovené a formálne definované pravidlá a procedúry. Huntington vymedzuje štyri dimenzie inštitucionalizácie: adaptabilitu, komplexnosť, autonómiu a koherenciu. Pri prvej dimenzii zohráva dôležitú úlohu vek strany. Čím dlhšie strana pôsobí, tým vyšší stupeň inštitucionalizácie sa u nej predpokladá. Táto dimenzia inštitucionalizácie je dôležitá najmä v postkomunistických štátoch, kde boli súťaživé stranické systémy zakladané po viac než štyroch desaťročiach vlády jednej strany. Zatiaľ čo stranické systémy v západnej Európe vychádzali z prirodzeného socioekonomického členenia spoločnosti, situáciu v krajinách strednej a východnej Európy bola ovplyvnená násilnou nivelizáciou. Voličské správanie sa tak neodvíjalo od príslušnosti k určitému socioekonomickému segmentu, ale skôr od momentálneho názoru k aktuálnej téme, od popularity politických aktérov alebo od aktuálnej ponuky politických strán. Z tohto dôvodu dochádzalo v prvých rokoch transformácie k permanentnému procesu vzniku nových a zániku etablovaných stranických formácií. Pod adaptabilitou Huntington nerozumie len schopnosť organizácie prežiť prvú generáciu zakladateľov, ale rovnako aj ochotu a schopnosť strany prebrať po volebnom úspechu zodpovednosť za vládnutie, resp. byť aktívny v opozícii. To znamená, organizácia sa musí vedieť prispôbiť každej situácii, do ktorej sa počas svojej existencie dostane. Druhá dimenzia inštitucionalizácie – komplexnosť – sa podľa Huntingtona odvíja od počtu subjednotiek v rámci vnútornej štruktúry. Organizácia, v tomto prípade politická strana, je totiž zložitým mechanizmom s komplikovanou horizontálnou i vertikálnou štruktúrou, takže ak má organizácia za sebou len krátky čas svojej existencie, jej vnútorná štruktúra nemusí byť dostatočne vytvorená. Slabo inštitucionalizované sú aj organizácie vytvorené kvôli partikulárnym záujmom bez dlhodobých cieľov. Treťou dimenziou – autonómiou – myslí Huntington nezávislosť organizácie alebo procedúr od iných spoločenských organizácií alebo metód a napokon, štvrtým dimenziou – koherenciou – rozumie schopnosť viacerých prúdov vo vnútri organizácie ná-

² Pozri CROISSANT, A. – VÖLKEL, P., *Party System Types and Party System Institutionalization: Comparing New Democracies in East and Southeast Asias*. In: *Party Politics*, Vol. 18, No. 2, 2012, s. 235-265, tu s. 239.

³ HUNTINGTON, S. P., *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven 1968, s. 12.

jsť kompromis.⁴ Dobre inštitucionalizovaná organizácia tak musí mať vytvorený mechanizmus riešenia prípadných konfliktov bez narušenia vnútornej súdržnosti. V prípade výraznejších konfliktov členovia dokážu rešpektovať prijaté kompromisné riešenia, pričom odlišný postoj nie je dôvodom na ukončenie členstva v organizácii.

Podobne ako Huntington nazerá na inštitucionalizáciu aj Kenneth Janda, ktorý sa na rozdiel od Huntingtona nevenuje organizácii vo všeobecnosti, ale už konkrétne politickej strane. Pre Jandu je dôležité, aby sa strana ako sociálna organizácia vedela odosobniť od svojich aktuálnych vodcov, správala sa opakovane podľa vopred určitých pravidiel a bola uznaná verejnou mienkou.⁵ Strana tak musí byť považovaná v mysliach ľudí za prirodzenú súčasť politického systému. Ďalší z autorov, Scott Mainwaring, analyzuje inštitucionalizáciu stranického systému podľa štyroch kritérií, pričom rozlišuje dva ideálne typy: slabo a dobre inštitucionalizovaný stranický systém. Inštitucionalizáciu definuje ako proces, pri ktorom „postupy a organizácie sa etablujú a stávajú sa všeobecne uznané, resp. univerzálne akceptované“.⁶ V dobre inštitucionalizovanom stranickom systéme majú aktéri politiky jasné predstavy o konaní, očakávaníach a zámeroch svojich konkurentov, systém sa vyznačuje vysokou mierou stability a výmena politických aktérov je silne limitovaná. Mainwaring zároveň prízvukuje nezávislosť miery inštitucionalizácie od demokracie. Aj v dlhodobom etablovaných demokraciách môže stranický systém vykazovať znaky nestability a slabého ukotvenia v spoločnosti, ale zároveň bez narušenia demokratických princípov. Slabo inštitucionalizovaný systém však môže mať negatívne dôsledky ako napríklad populizmus, nespôľahlivosť v politických výstupoch alebo uprednostňovanie partikulárnych a krátkodobých záujmov. Slabo inštitucionalizovaný stranický systém podporuje pohyby politických strán (zánik, vznik, fúzia), ktoré si tak u voličov vynucujú zmenu ich politických preferencií.⁷

Spojením pohľadov aj vyššie uvedených autorov predstavujú inštitucionalizáciu politických strán Basedau, Stroh a Erdmann. Ich uvažovanie tvorí základný teoretický rámec pri nižšie uvedenej analýze slovenského stranického systému po parlamentných voľbách 2012. Títo nemeckí autori dopĺňajú diskusiu o indikátory, prostredníctvom ktorých vyjadrujú mieru inštitucionalizácie politických strán (pozri tabuľka 1). Dobre inštitucionalizované politické strany sa musia v ideálnom prípade vyznačovať a) vysokou mierou spoločenského

⁴ Pozri tamtiež.

⁵ Pozri JANDA, K., *Political Parties: A Cross-national Survey*, Free Press, New York 1980.

⁶ MAINWARING, S., *Party Systems in the Third Wave*. In: *Journal of Democracy*, zväzok 9, č. 3, júl 1998, s. 67-81.

⁷ MAINWARING, S., - CULLY, T. R., *Party Systems in Latin America*. In: MAINWARING, S. - CULLY, T. R.: *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Stanford University Press, Stanford, Calif 1995, s. 1-34.

ukotvenia, b) samostatnou straníckou organizáciou, c) vysokou úrovňou organizácie a d) koherenciou a jednotnosťou.⁸

Tabuľka 1: Dimenzie a indikátory inštitucionalizácie straníckeho systému

Dimenzia	Vysvetlenie	Indikátory
Ukotvenie v spoločnosti	Strana má stabilné korene v spoločnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Vek strany • Stabilita voličskej podpory • Pridaná hodnota občanmi • Kontakty s inými organizáciami
Autonómia	Strana hrá v spoločnosti úlohu nezávisle na svojich vodcoch a jednotlivých spoločenských skupín	<ul style="list-style-type: none"> • Frekvencia výmen straníckeho vedenia • Stabilita voličskej podpory po výmene vedenia • Nezávislosť strany v rozhodovaní
Organizačná úroveň	Strana disponuje diferencovaným byrokratickým aparátom, siahajúcim až na lokálne úrovne	<ul style="list-style-type: none"> • Veľkosť členskej základne • Frekvencia straníckych schôdzí • Materiálne vybavenie • Organizácia mimo hlavného mesta
Koherencia	Napriek organizačnej diferenciácii, strana vystupuje ako celok, v určitej miere ale pripúšťa vychýlenia	<ul style="list-style-type: none"> • Koherencia frakcie/parlamentného klubu • Pripustenie vnútrostraníckych odchýlok • Vzťahy medzi vnútrostraníckymi skupinami

Zdroj: Basedau, Stroh, Erdmann, 2006.

Ukotvenie v spoločnosti

a) Vek politických strán

Jedným z rozhodujúcich indikátorov inštitucionalizácie straníckeho systému je vek relevantných politických strán. Čím staršie politické strany sa nachádzajú v parlamente, o to stabilnejší je stranícky systém. To znamená, že nedochádza k výrazným zmenám stranícko-politického zloženia parlamentu, resp. k zmenám dochádza len zriedkavo. Po 23 rokoch od systémovej zmeny slovenský stranícky systém túto vlastnosť nespĺňa. Charakteristický je neustále pretrvá-

⁸ BASEDAU, M. – STROH, A. – ERDMANN, G., *Die Institutionalisierung politischer Parteien im anglophonen Afrika*. In: KAS/Auslandsinformationen, č. 11, 2006, s. 25-45, tu s. 30.

vajúcim procesom vzniku nových a úpadku alebo zániku, resp. vyradenia z parlamentu pôvodne stabilných politických strán. K úpadku dochádza dokonca aj v prípade subjektov, ktoré by podľa vyššie definovaných kritérií mohli byť zaradené aj do kategórie dobre inštitucionalizovaných organizácií⁹.

V takto definovanej situácii je po voľbách 2012 za najstarší subjekt považované Kresťansko-demokratické hnutie so vznikom v roku 1990. V parlamente majú kresťanskí demokrati zastúpenie nepretržite (medzi rokmi 1998-2012 ako kandidáti volebnej SDK), a to aj napriek početným štiepeniam a odchodom významných osobností zo strany. Dokonca aj krátko po voľbách 2012, kedy stranu opustil poslanec s najvyšším počtom dosiahnutých preferenčných hlasov Daniel Lipšic (spolu s Janou Žitňanskou). Druhou najstaršou formáciou v parlamente po parlamentných voľbách 2012 je Smer-SD (1999), nasleduje Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana (2000). Dve politické strany (SaS a Most-Híd) vznikli vo volebnom období 2006 – 2010 a jedna (OĽaNO) len niekoľko týždňov pred predčasnými parlamentnými voľbami.

Ak by sme ale politické strany neporovnávali podľa rokov uplynulých od dňa registrácie na ministerstve vnútra, ale podľa obdobia vstupu do verejného života ich popredných lídrov, len dve politické strany zo šiestich by boli zaradené do kategórie nových subjektov – SaS a OĽaNO. Lídri ostatných strán vstupovali do verejného života v období systémových zmien (v prípade Roberta Fica ešte pred rokom 1989), teda v rovnakom období, kedy svoju stranu zakladali kresťanskí demokrati. Predseda Most-Híd Béla Bugár dokonca participoval na zakladaní kresťanskodemokratických klubov začiatkom deväťdesiatych rokov a krátko nato sa stal predsedom Maďarského kresťansko-demokratického hnutia (MKDH).¹⁰ Z toho možno usúdiť, že voličské správanie sa mení v závislosti od straníckej trajektórie politických osobností. Ak voličské správanie podlieha personalizácii, pri každých personálnych zmenách na čele strany hrozí odlev časti voličov a zmena voličskej podpory.

Tabuľka 2: Rok založenia politickej strany a obdobie v parlamente

Strana	Rok založenia	Obdobie v parlamente
Verejnosť proti násiliu	1989	1990 – 1992
Kresťansko-demokratická hnutie (KDH)	1990	1990 – 1998 1998 – 2002* 2002 – dodnes

⁹ Napríklad nástupkyňa KSS Strana demokratickej ľavice, ktorá prežila niekoľko striedaní vodcov, mala vytvorenú širokú členskú základňu, s pevnou ukotvenými vnútrostraníckymi pravidlami rozhodovania, dostatočnými a diverzifikovanými zdrojmi financovania.

¹⁰ K počiatkom vývoja straníckeho systému na Slovensku pozri aj ŠTRAUSS, D., *Systém politických strán a hnutí*. In: ROLKOVÁ, N. (ed.), *Desaťročie Slovenskej republiky*, Matica Slovenská, Bratislava 2004, s. 80-95.

Slovenská národná strana (SNS) **	1990	1990 – 2002 2006 – 2012
Demokratická strana (DS)	1990	1990 – 1992 1998 – 2002*
Strana demokratickej ľavice ***	1990	1990 – 2002
Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko (ĽS-HZDS)	1991	1992 – 2010
Komunistická strana Slovenska (KSS)	1992	2002 – 2006
Demokratická únia (DÚ)	1998	1994 - 1998 1998 - 2002*
Združenie robotníkov Slovenska (ZRS)	1994	1994 – 1998
Strana maďarskej koalície (SMK)	1998	1998 – 2010
Strana občianskeho porozumenia (SOP)	1998	1998 – 2002
Smer – Sociálna demokracia (Smer-SD)	1999	2002 – dodnes
Slovenská demokratická a kresťanská únia (SDKÚ-DS)	2000	2002 – dodnes
Aliancia nového občana (ANO)	2001	2002 – 2006
Most-Híd	2009	2010 – dodnes
Sloboda a solidarita (SaS)	2009	2010 – dodnes
Obyčajní ľudia – Nezávislí kandidáti	2012	2011 – dodnes

Poznámky:

* 1998 – 2002 – členovia KDH, DS a DÚ kandidovali v roku 1998 v rámci volebnej strany 1998 Slovenskej demokratickej koalície (SDK).

** 2002 – 2006 – strana sa rozštiepila až do štyroch samostatných stranických subjektov.

*** pred 1990 Komunistická strana Slovenska. Vo voľbách 1990 kandidovala ešte pod názvom Komunistická strana Slovenska.

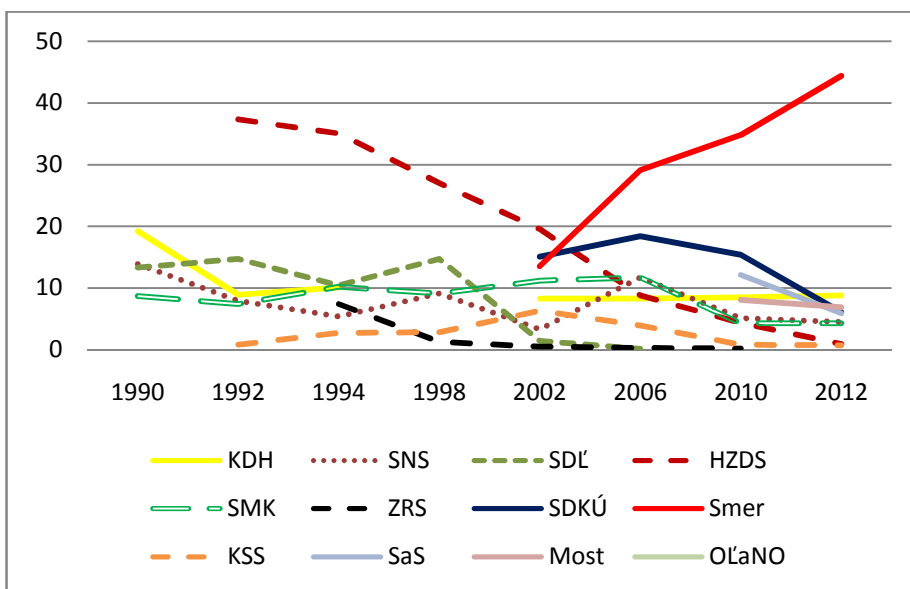
Tabuľka 2 ukazuje len politické strany, ktoré získali mandáty priamo vo voľbách. V jednotlivých volebných obdobiach však v parlamente pôsobili aj nezaradení poslanci za strany, ktoré voľbami neprešli. Napríklad od roku 2012 pôsobili v parlamente (aj keď bez vlastného poslaneckého klubu) členovia stranického subjektu Nová väčšina, pôvodne členov KDH. V predchádzajúcich obdobiach išlo napríklad o členov Slobodného fóra, ktorí vystúpili z SDKÚ alebo Slovenského kresťansko-demokratického hnutia, bývalých členov KDH. V oboch prípadoch strany nasledujúce voľby nezdolali päťpercentné kvórum. Tabuľka 2 neukazuje ani z pohľadu voličskej podpory pôvodne marginálne politické strany, ktorým sa vďaka spoločnej kandidátke s inou veľkou formáciou podarilo získať poslanecké mandáty. V parlamente po voľbách pôsobili formálne ako členovia jedného poslaneckého klubu, navonok však vystupovali ako členovia vlastného politického subjektu, pričom niektorým stranám poslanecké mandáty nepomohli vymaniť sa z kategórie marginálnych strán (OKS), ale u niektorých bol úspech vo voľbách predpokladom pre znásobenie voličskej podpory (OĽaNO).

Prvý indikátor – vek politických strán – poukazuje na nižšiu mieru inštitucionalizácie slovenského stranického systému. Situácia po voľbách 2012, kedy päťpercentný prah prekročil ďalší nový subjekt, túto domnienku len potvrdzuje. V znázornenej situácii je ale namieste si položiť otázku, kde hľadať príčiny tohto stavu. Na strane nestabilnej voličskej podpory alebo na strane nestabilného správania politickej elity? Z doteraz zisteného vyplýva, že jedným z rozhodujúcich dôvodov permanentného procesu vznikania nových a zániku starých subjektov je silné personalizované voličské správanie, to znamená voliči sú silno naviazaní na popredných lídrov strán. Lenže bolo by chybou hľadať príčinu len na strane voliča. Vysokú mieru presonalizovaného voličského správania lídri využívajú, keď vnútrostranícke pnutia neriešia hľadaním kompromisu v rámci jednej organizácie, ale zakladaním nových formácií. Strany sú tak v tieni svojich vodcov, čo je ďalším dôležitým znakom slabo inštitucionalizovanej organizácie.

b) Stabilita voličskej podpory

V dobre inštitucionalizovaných stranických systémoch sa politické strany dlhodobo tešia stabilnej voličskej podpore.

Graf 1: Stabilita voličskej podpory politických strán od roku 1990 (v percentách)

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Poznámka:

1. Členovia KDH kandidovali v roku 1998 na straníckej listine SDK (27,3%).
2. Politické strany so zastúpením v NR SR po voľbách 2012 sú vyznačené plnou čiarou.

Z grafu 1, znázorňujúci voličskú podporu vybraných straníckych subjektov od roku 1990, však vyplýva opak. Okrem KDH, ktoré sa dlhodobo pohybuje na úrovni cca ôsmich percent, nevykazuje žiadna z parlamentných politických strán s históriou dlhšou ako dve volebné obdobia dlhodobú stabilitu podpory svojho elektorátu. Do volieb 2006 bola pomerne stabilná aj SMK, ukotvená najmä v južných regiónoch Slovenska, ale po odchode bývalého šéfa strany Bélu Bugára a založení nového subjektu Most-Híd, s ambíciou osloviť aj slovenského voliča, nedokázala viac SMK prekročiť päťpercentné kvórum. Trajekória SMK tak ukazuje, že voliči maďarskej národnosti uvažujú podobne ako slovenskí voliči. Personalizované voličské správanie je tak aj pre maďarských voličov charakteristickejšie než volebné rozhodovanie podľa príslušnosti k určitému spoločenskému segmentu, v tomto prípade k národnosti, bez ohľadu na lídra strany.

Vysokú mieru nestability voličskej podpory vykazujú aj zatiaľ najdominantnejšie subjekty v histórii slovenského súťaživého straníckeho systému. Prvá, ĽS-HZDS zažila krátko po svojom vzniku rekordný úspech s následnou pozvoľnou stratou voličov a vyradením z parlamentu v roku 2010, naopak strana Smer-SD začínala vo voľbách 2002 na úrovni 13,5 percenta, aby o desať rokov na to, v predčasných voľbách 2012 dosiahla svoj rekordný výsledok so 44,4 percentami. Závislosť voličskej podpory oboch strán je tak nepriamo úmerná, t. j. čím klesala podpora ĽS-HZDS, rástla podpora Smeru-SD. Smer pri svojom štarte oslovil predovšetkým voličov bývalej SDL¹¹, ale postupne prebral voličov ĽS-HZDS, ktorá vo voľbách 2012 s 0,93 percentami hlasov zažila svoje historické minimum.

Podpora politických strán vyjadrená v percentách však nemusí byť vždy tým správnym prístupom k analýze voličskej podpory. Z grafu 1 napríklad vyplýva rekordný výsledok pre SDKÚ-DS v roku 2006, hoci táto podpora vyplýva len z percentuálneho vyjadrenia. V reálnych číslach táto formácia permanentne strácala od svojho vzniku, pričom trojpercentný zisk z roku 2006 oproti 2002 predstavoval v reálnych číslach stratu viac ako 11 tisíc voličov (zo 433 953 na 422 815). V priebehu desiatich rokov (od roku 2010) stratila SDKÚ-DS spolu 278 tisíc voličov.

Presnejšie vyjadrenie zmien vo voličských náladách vyjadruje index volatily. Podľa Klausa von Beymeho v prípade štátov strednej a východnej Európe nejde o pravú volatilitu, pretože ide o sprievodný jav konsolidácie demokracie.¹² Pre formujúce sa stranícke systémy je prirodzené, že na ich počiatku vznikajú strany najskôr bez príslušnosti ku konkrétnej ideológii, spájajúce ľudí podporujúcich transformáciu režimu z nedemokratického na demokratický.

¹¹ Pozri GYÁRFAŠOVÁ, O., *Volebné správanie*. In: MESEŽNIKOV, G. – GYÁRFAŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M. (eds.), *Slovenské voľby '02. Výsledky, dôsledky, súvislosti*, IVO, Bratislava 2003, s. 107-127, tu s. 120.

¹² BEYME, K. von, *Parteien im Prozess der demokratischen Konsolidierung*. In: MERKEL, W. – SAN-SCHNEIDER, E. (eds.), *Systemwechsel 3. Parteien im Transformationsprozess*, Leske + Budrich, Opladen 1997, s. 23-56, tu s. 46.

Cieľom týchto strán je odstrániť starý režim a vytvoriť podmienky pre formovanie slobodnej straníckej súťaže. Nemožno teda spochybniť Beymeho tézu ani na príklade Slovenska, je však dôležité podotknúť, že 20 rokov od systémovej zmeny by malo byť dostatočne dlhým obdobím na vytvorenie stabilného straníckeho systému. Na Slovensku však ani 20 rokov po systémovej zmene tento predpoklad neplatí. Preto je nevyhnutné položiť si otázku, ako sa voličská fluktuácia vyvíja a aké sú jej príčiny.

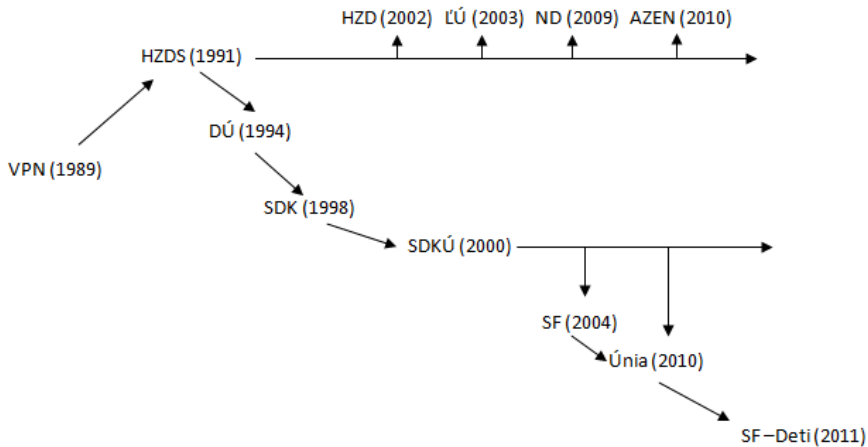
Jeden z najcitovanejších autorov skúmajúcich voličskú fluktuáciu Morgan N. Pedersen navrhuje volatilitu merať (V) podľa vzorca:

$$= \sum_{i=1}^n \frac{|V_i(t) - V_i(t+1)|}{2},$$

pričom n je počet strán v straníckom systéme uchádzajúcich sa o hlasy voličov vo voľbách. $V_i t$ vyjadruje počet získaných hlasov vo voľbách t , ktoré sa porovnávajú s obdobím $t+1$. Pre celkové vyjadrenie volatility sa rozdiely všetkých strán spočítajú a nakoniec vydedia 2, čím získame hodnotu totálnej volatility pre skúmaný stranícky systém. Jozef Stíškala ale upozorňuje, že Pedersenov index nie je na príklade Slovenska najvhodnejším prístupom výskumu voličskej fluktuácie, pretože nepočíta s ponukou nových politických strán, ktoré vo voľbách $t+1$ kandidujú prvýkrát.¹³ K volatilitě tak nedochádza len kvôli zvratom vo voličských náladách (v dopyte voličov), ale aj kvôli zmenám na strane ponuky, t. j. v dôsledku štiepenia alebo zániku etablovaných strán, vzniku nových alebo zlúčenia pôvodných strán, prípadne, ak na kandidátke jednej strany kandidujú členovia inej strany, pričom ich materská strana nekandiduje. Na ilustráciu, na grafe 2 sú znázornené možnosti pôvodných voličov HZDS z roku 1992, ktorí kvôli zmenám v politickej ponuke mohli v každých nasledujúcich parlamentných voľbách (1994, 1998, 2002, 2006, 2010 a 2012) voliť síce vždy inú stranu, ale bez významnej zmeny svojich politických preferencií, t. j. vždy mali na výber stranu s pôvodom v subjekte, ktorému dali dôveru v predchádzajúcich voľbách.

¹³ Pozri STÍSKALA, J., *Party System of Slovak Republic and its Stability after 2010 and 2012 Elections in Comparative Perspective*. In: *Slovak Journal of Political Sciences*, Vol. XII, No. 3, 2012, s. 224-251.

Graf 2: Politická ponuka pre pôvodných voličov HZDS v nasledujúcich rokoch

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Odhladiac od Stískalovho upozornenia na nedostatky merania voličskej fluktuácie podľa Pedersenovho vzorca index totálnej volatility v predchádzajúcich štyroch volebných obdobiach vychádza nasledovne: $V_{2012/2010} = 0,2572$, $V_{2010/2006} = 0,3229$, $V_{2006/2002} = 0,294$, $V_{2002/1998} = 0,3823$, $V_{1998/1994} = 0,2078$. Z porovnania indexov volatility za jednotlivé volebné obdobia tak vyplývajú nižšie hodnoty vo voľbách 2012 než v predchádzajúcich rokoch, nedosahuje však úroveň z obdobia 1998/1994. Stýskalove hodnoty sú však pri obdobiach 2002/1998 a 1998/1994 odlišné. Zatiaľ čo v ostatných dvoch voľbách sú moje a jeho hodnoty podobné, vo volebnom období 1998/1994 dosahuje úroveň ním vypočítaného indexu hodnotu 0,4229, resp. 0,2262.¹⁴ K odlišným hodnotám môže dochádzať z odlišného prístupu k stranám, ktoré sa v priebehu dotyčného volebného obdobia menili, t. j. štiepili, prípadne vytvárali volebné koalície s inými stranami. V tomto článku napríklad SDK nie je definovaný ako nový stranický subjekt, ale ako koalícia viacerých pred tým existujúcich strán. Odlišné hodnoty tak potvrdzujú domnienku, že určiť presnú hodnotu volatility je v stranických systémoch s neustálymi pohybmi politických strán skutočne zložitá a závisí od prístupu autora k novým politickým subjektom, ktoré majú priame alebo nepriame prepojenie na pôvodné formácie.

b) Pridaná hodnota občanmi

Dôležitým indikátorom inštitucionalizácie stranického systému je pridaná hodnota občanmi. To znamená, že občania vnímajú politické strany nielen ako politických aktérov, ale rovnako aj garantov demokracie. Dobré inštitucionalizované

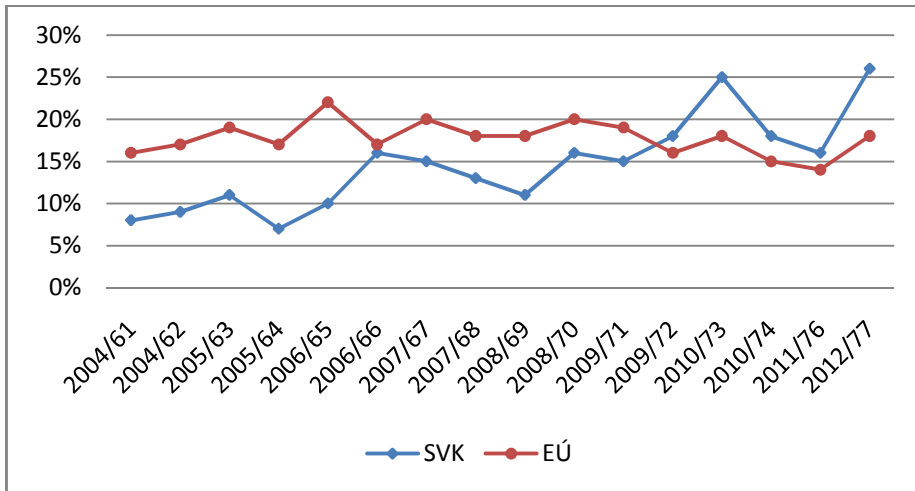
¹⁴ STÍSKALA, *Party System of Slovak Republic*, s. 242.

zované politické strany sú občanmi vnímaní ako nenahraditeľní aktéri politických systémov. Z dostupných údajov, ktorými je možné zistiť vnímanie politických strán občanmi, sa ako najlepšie javia výskumy o miere dôvery občanov voči stranám uskutočňované spoločne v rámci všetkých krajín Európskej únie – Eurobarometer. Z uvedeného výskumu vyplýva, že politické strany sa v celej Európskej únii v porovnaní s orgánmi štátnej správy alebo s európskymi inštitúciami tešia výrazne nižšej dôvere.

V prípade Slovenskej republiky z porovnania výstupov Eurobarometra za ostatných desať rokov vyplýva zlepšenie dôvery občanov Slovenska voči politickým stranám. Podľa výskumov verejnej mienky Eurobarometer 64 z jesene 2005 dôverovalo straníckym subjektom len sedem percent respondentov, kým európsky priemer bol na úrovni 17 percent. Naopak, nedôveru vyslovilo na Slovensku 88 percent opýtaných, kým priemer EÚ-25 bol 76 percent. Podobne vyzerala situácia o pol roka neskôr. Podľa prieskumu Eurobarometer 65 (uskutočnený na jar 2006) patrilo Slovensko k trom krajinám (pred Litvou a Poľskom) s najnižšou dôverou občanov k politickým stranám. Nízka dôvera sa v roku 2006 odrazila na najnižšej voličskej účasti v histórii parlamentných volieb. V priebehu vlády Roberta Fica došlo k nárastu dôvery, resp. poklesu nedôvery. Tento stav sa dá odvodiť od vyššej miery dôvery obyvateľstva voči vládnucej strane Smer-SD. Podľa Eurobarometra 72 z jesene 2009 dôverovalo politickým stranám už 18 percent obyvateľov pri 16-percentnom priemere EU-27, resp. nedôverovalo 78 percent pri 79-percentnom priemere EU-27. Podobný trend bol zaznamenaný aj po výmene Ficovej vlády za vládu Ivety Radičovej po voľbách 2010. Počas Radičovej vlády dôvera v politické strany poklesla na úroveň 16 percent¹⁵, aby v priebehu šiestich mesiacov vystúpila o desať percentuálnych bodov. Dôvera obyvateľstva voči politickým stranám sa tak v podmienkach Slovenska odvíja od zloženia vlády. Ak vládne strana Smer-SD podpora stúpa, ak sú pri moci pravicové strany, dôvera obyvateľstva voči politickým stranám klesá.

¹⁵ Názory boli zisťované v novembri 2011, teda mesiac pred zverejnením spisu Gorila. Nemožno vylúčiť, že o dva mesiace neskôr, kedy kauza Gorila bola v médiách už intenzívne prezentovaná, by miera dôvery voličov k politickým stranám mohla byť ešte nižšia.

Graf 2: Dôvera voči politickým stranám na Slovensku a v EÚ (v percentách)

Zdroj: Eurobarometer 61-75.

c) Kontakty s inými organizáciami

Dobre ukotvené politické strany udržiavajú úzke kontakty aj s inými, ale programovo a ideovo spriaznenými organizáciami. Patria k nim napríklad mládežnícke združenia, odborové alebo profesijné organizácie (lekári, učitelia, poľovníci), jednoty dôchodcov alebo kluby žien.

V podmienkach slovenského politického systému okrem OĽaNO, ktorá zatiaľ nemá ambíciu fungovať ako politická strana, majú všetky politické strany zastúpené v parlamente svoje mládežnícke organizácie. Najmenej výrazné je zatiaľ mládežnícke združenie strany Most-Híd, ale ostatné organizácie politicky angažovanej mládeže sa pomerne intenzívne venujú svojim politickým úlohám, keď rekrutujú, vzdelávajú a socializujú svojich členov, čím pre partnerské strany vytvárajú dôležitý rezervoár politického personálu. Združenia politicky angažovanej mládeže sú buď súčasťou organizačnej stránickej štruktúry (Nová generácia), alebo existujú vo forme na stranách nezávislých občianskych združení, ktoré majú so svojimi materskými stranami podpísanú zmluvu o spolupráci.¹⁶ V slabo inštitucionalizovanom straníckom systéme tak niektoré z nich paradoxne prežili pôvodné materské subjekty a po určitom čase nadviazali spoluprácu s ďalšími ideovo spriaznenými formáciami.¹⁷

¹⁶ Pozri ŠTEFANČÍK, R., *Politické mládežnícke organizácie na Slovensku*, UCM, Trnava 2008.

¹⁷ Napríklad Mladí liberáli spolupracovali so stranou ANO, neskôr so stranou SaS.

Autonómia

a) Frekvencia výmen stranického vedenia

Dôležitou vlastnosťou dobre inštitucionalizovaných politických strán je frekvencia výmeny stranického vedenia a schopnosť zachovať alebo dokonca zvýšiť podporu elektorátu. Podľa LaPalombaru a Weinerja patrí trvácnosť a nezávislosť od svojich vodcov k základným vlastnostiam politických strán.¹⁸ Problém viacerých slovenských stranických subjektov spočíva práve v tom, že mnohé z nich vznikajú ako produkt aktivít politických osobností alebo malých skupín politicky angažovaných osôb.¹⁹ Od miery ich angažovania a dôvery vo verejnosti následne závisí popularita celej strany.

Frekvenciu výmen stranického vedenia a následné zachovanie, nárast alebo naopak zvýšenie voličskej podpory nie je v prípade Slovenska zložité pozorovať, pretože k výmenám predsedov relevantných strán dochádza len zriedkavo. V prípade skúmaných súčasných parlamentných strán vykazujú stabilitu len kresťanskí demokrati. Vo svojej viac ako dvadsaťročnej histórii došlo k výmene predsedu KDH dvakrát (2000 a 2009), pričom ani jedna zmena predsedníckeho postu nemala výrazný vplyv na stranické preferencie, ktoré sa pohybujú na úrovni cca 8,5 percenta. Z ďalších parlamentných strán menila predsedu iba SDKÚ-DS, a to po predčasných voľbách 2012. Táto výmena však bola krokom vynúteným verejnosťou (a časťou členskej základne), keďže dovtedajší predseda Mikuláš Dzurinda patril k ľuďom, ktorí niesli hlavnú zodpovednosť za skutočnosti publikované v súvislosti s kauzou Gorila. Pokojný odchod prvého predsedu a nástup nového však ešte neznamená, že by SDKÚ-DS mala v minulosti výmenu vedenia prirodzene zakotvenú medzi svojimi procedúrami. Strana v minulosti zažila turbulentné obdobie po sneme v roku 2002, na ktorom okrem Mikuláša Dzurindu za predsedu strany kandidoval aj Ivan Šimko. Po nezvolení Šimka za predsedu dochádzalo v straníckej organizácii k postupnej marginalizácii jeho vplyvu. Po nezhodách s predsedom strany v otázke odvolania predsedu Národného bezpečnostného úradu nakoniec zo strany odišiel a založil nový subjekt. Po víťazstve nad Ivanom Šimkom nemal viac Mikuláš Dzurinda pri voľbách predsedu strany protikandidáta.

Odchod neúspešných kandidátov na stranícke funkcie je v prípade slovenských politických strán pomerne častým fenoménom. Napr. v roku 2008 odišiel z LS-HZDS po neúspešnej kandidatúre na post predsedu Tibor Mikuš. K turbulenciám vo vnútri strany došlo aj po zmene predsedu v Strane maďarskej koalície. Po zvolení Pála Csákyho v marci 2007 bývalý predseda strany Béla Bugár postupne nachádzal menej spoločných prienikov v politike strany a v lete 2009

¹⁸ Pozri LAPALOMBARA, J. – WEINER, M., *The Origin and Development of Political Parties*. In: LAPALOMBARA, J.; WEINER, M. (eds.), *Political Parties and Political Development*. Princeton University Press, Princeton 1966, s. 3-42.

¹⁹ Pozri KOPEČEK, L., *Institutionalization of Slovak Political Parties and Charismatic Leaders*. In: *Středoevropské politické studie*, Jh. VI., No. 1, 2004, s. 1-11, tu s. 2.

založil novú stranu. Ostatné súčasné parlamentné strany zatiaľ svojho predsedu nezmenili. Z uvedeného teda vyplýva, že stabilitu slovenských politických strán neohrozuje len výmena na poste predsedu, ale citlivým faktorom je už samotné hlasovanie o novom predsedovi, pokiaľ sa o tento post uchádzajú viacerí kandidáti. Odchody pôvodných členov sa následne premietajú do zvýšenej miery voličskej fluktuácie.

Organizačná úroveň

a) Veľkosť členskej základne

Dobre inštitucionalizované politické strany disponujú dostatočným materiál- nym a personálnym vybavením. Stranícky líder, hoci je pre stranu veľmi dôležitý, nezatieňuje stranu. Nevystupuje z pozície majiteľa súkromnej firmy, ale ako funkcionár zvolený na vopred vymedzené obdobie (samozrejme s možnosťou opakovanej kandidatúry o funkciu). Strana zároveň disponuje vyvinutou centrálnou byrokraciou a silným aparátom na regionálnych úrovniach.²⁰ Organizačnú štruktúru dobre inštitucionalizovanej politickej strany tvoria vedenie, regionálne a miestne štruktúry s členskou základňou. Keďže aj v západných demokraciách pozorujeme v ostatných desaťročiach postupný odliv členov strany, početná základňa nie je nevyhnutná, dôležité je však jej rovnomerné rozmiestnenie na území celej republiky.

Z pohľadu veľkosti členskej základne najmenšou politickou stranou je najmladšia parlamentná formácia Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti. Tento subjekt sa však od začiatku profiluje ako politická strana len formálne. V skutočnosti ide o ideovo heterogénnu skupinu nezávislých kandidátov bez ambície budovať vnútrostranícke štruktúry. Záujem rozširovať členskú základňu pôvodne neprezentovala ani SaS. Spomedzi parlamentných strán je tak najväčším subjektom Smer-SD, nasleduje KDH a SDKÚ-DS. Vývoj v jednotlivých politických stranách za ostatné tri roky však nasvedčuje, že ani slovenské strany nemajú ambíciu o rozširovanie členskej základne.

Tabuľka 3: Počet členov a suma prijatých členských príspevkov k 31.12. za aktuálny rok

Názov strany/ rok	2009	2010	2011
Smer-SD	16 263	16 869	15 817
OĽaNO	-	-	4
KDH	14 645	15 360	14 704
Most-Híd	1 288	4 029	4 642
SaS	195	271	281
SDKÚ-DS	6275	6 842	6 481

Zdroj: Výročné správy politických strán za rok 2009, 2010 a 2011.

²⁰ Pozri PANEBIANCO, *Political Parties*, s. 58-59.

b) Materiálne vybavenie

Podľa Panebianca na zachovanie funkčnosti a súdržnosti byrokratickej štruktúry je nevyhnutná pravidelnosť vo finančných príjmoch.²¹ Dobře inštitucionalizované organizácie majú k dispozícii systém prijatých financií založený na pravidelných príspevkoch. Tieto príspevky nepochádzajú z jedného zdroja. Menej inštitucionalizované strany sú charakteristické nepravidelným tokom finančných prostriedkov z menej diverzifikovaných finančných zdrojov. Hoci Panebianco prízvukuje potrebu diferenciacie finančných príjmov, súčasné politické strany disponujú predovšetkým zdrojmi prichádzajúce do straníckej kasy zo štátneho rozpočtu. Tento predpoklad platí aj v prípade slovenských politických strán. Hoci z pohľadu personálneho vybavenia vyjadreného v kvalitatívnej i kvantitatívnej rovine sú značne poddimenzované, z pohľadu finančných príjmov sú zabezpečené pomerne dobre. Financie získavajú tak z verejných, ako aj súkromných zdrojov. Dotácie zo štátneho rozpočtu (príspevky za hlasy, za mandát ako aj na činnosť) však ďaleko prevyšujú príjmy od súkromných osôb (členské príspevky alebo dary).

Tabuľka 4: Príjmy politických strán za rok 2011 (v €)

Názov strany	Príjmy zo štátneho rozpočtu*	Členské príspevky
Smer-SD	2 711 286,74	127 666,70
OLaNO	0	1 000,00
KDH	736 869,00	86 282,00
Most-Híd	695 505,00	43 291,00
SaS	1 048 802,00	39 241,00
SDKÚ-DS	1 292 273,23	114 113,64

Zdroj: Výročné správy politických strán za rok 2011.

* Príspevok na činnosť a za mandát za aktuálny rok.

c) Organizácia mimo hlavného mesta

Dobre inštitucionalizované politické strany neexistujú len v centre, ale snažia sa o rozšírenie svojho vplyvu aj do regiónov. Rozširovanie strany do periférií sa však neprejavuje len v zakladaní regionálnych alebo miestnych štruktúr, ale aj v úspešnosti regionálnych vodcov vo voľbách do národného parlamentu a v úspešných regionálnych a komunálnych voľbách. Dobře vytvorené regionálne štruktúry majú dlhodobu pôsobiacu stranu, ktoré vznikajú zdola a vyjadrujú záujmy konkrétneho socioekonomického segmentu. Naopak, slabé regionálne štruktúry majú nové strany, vytvorené a pôsobiace v prvom rade v centre ako výsledok vysokej miery personalizácie voličského správania.

V prípade slovenských politických strán okrem KDH všetky ostatné subjekty zastúpené v parlamente po voľbách 2012 vznikali ako produkt svojho

²¹ Pozri tamtiež.

prvého predsedu, resp. úzkej skupiny politikov pohybujúcich sa v blízkom prostredí stranického šéfa. Zatiaľ čo KDH vzniklo v roku 1990 po výzve zakladajúcich členov na utváranie miestnych klubov a ich následnom zlúčení, to znamená s pôsobnosťou na celom Slovensku²², súčasné stranické formácie vznikajú v úzkom prostredí, spravidla v mieste pôsobenia prvého predsedu, a až následne vytvárajú stranické štruktúry aj mimo hlavného mesta. Tento nedostatok sa následne odráža v komplikovanej situácii v regionálnych a komunálnych voľbách, ktorá sa negatívne prejavuje najmä u pravicových stranách. Naopak, napriek silnému vplyvu stranického šéfa v Smere-SD, sociálnym demokratom sa v priebehu niekoľkých rokov podarilo vytvoriť dostatočné regionálne štruktúry aj mimo hlavného mesta. V národnom parlamente majú zastúpenie aj poslanci z východoslovenských regiónov, aj keď je potrebné podotknúť, že toto zastúpenie je dosiahnuté vďaka vysokému počtu získaných mandátov, ale aj vďaka zlúčeniu so Stranou demokratickej ľavice na konci roku 2004, ktorá ako priamy nasledovník komunistickej strany mala regionálne štruktúry vytvorené na veľmi dobrej úrovni. V opačnej pozícii než ľavicový Smer-SD sa nachádzajú pravicové stranické formácie, a to predovšetkým nové strany. Napríklad, v komunálnych voľbách 2010 nezískala SaS ani percento z kresiel starostov, rovnako nezískala žiadne miesto primátora, a to aj napriek tomu, že podľa výsledkov parlamentných volieb bola tretou najsilnejšou stranou.²³

Dôvodom neúspechu SaS v komunálnych voľbách je nedostatočná ambícia budovať stranu aj v regiónoch, čo sa prejavuje aj zložením kandidátnej listiny vo voľbách do NRSR. Na ilustráciu, vo voľbách 2010 prvých osem miest na kandidátnej listine obsadili obyvatelia Bratislavy, nasledoval kandidát z blízkej Stupavy, desiate a jedenáste miesto patrilo kandidátom z Považskej Bystrice. Nasledovali opäť dvaja Bratislavčania, štrnásťte miesto bolo obsadené kandidátkou z trnavského okresu a prvú pätnástku uzatváral kandidát zo Svätého Jura, obce susediacej s hlavným mestom. Až na 16. mieste bol nominovaný obyvateľ východného Slovenska. Voliči SaS neprijali štruktúru kandidátky a preferenčnými hlasmi zmenili postavenie kandidátov. Do parlamentu posunuli aj pôvodne posledných štyroch na predvolebnej kandidátke zo združenia „Obyčajní ľudia“. S podobnou geografickou štruktúrou svojich kandidátov vstupovali liberáli aj do volieb 2012. Z prvých 13 kandidátov bol len jeden z Považskej Bystrice a jeden z Veľkého Krtíša, desať z bratislavského kraja a jedna kandidátka bola pôvodom z trnavského kraja. Až kandidát na 14. mieste bol pôvodom z východného Slovenska. Z jedenástich zvolených poslancov sa aj vďaka preferenčným hlasom do parlamentu dostali 10 kandidátov z bratislavského kraja a len jeden z Považskej Bystrice, ktorý však priznal, že

²² Pozri ŠTEFANČÍK, R., *Christlich-demokratische Parteien in der Slowakei*, UCM, Trnava 2008.

²³ Pozri údaje Štatistického úradu SR.

svoju mimobratislavskú kanceláriu navštevuje „len raz za dva mesiace“.²⁴ Z pohľadu tohto indikátora tak SaS predstavuje typickú centralizovanú stranu, ktorá sústreďuje svoju činnosť skôr do virtuálneho sveta, než do priestoru osobnej komunikácie s členmi strany alebo voličmi.

Koherencia

Nízka miera vnútrostraníckej súdržnosti je symptomatickou črtou slovenského straníckeho systému. Rozpory vznikajú buď ako výsledok ideových konfliktov alebo názorových stretov medzi vplyvnými členmi strany, resp. ich kombináciou. V niektorých prípadoch viedli k rozkolom politických strán. Jeden z príkladov pôvodne dvoch ideových stretov vo vnútri strany predstavovala SDKÚ-DS. Strana vznikla ako spojenie liberálnych a kresťansko-demokratických myšlienok. Prvé stanovky dokonca predpokladali vznik liberálneho klubu v rámci organizačnej štruktúry strany. Tento zámer sa nikdy nepodarilo realizovať. Nedodržanie dohody tak mohlo vzbudiť nedôveru u bývalých členov liberálnej Demokratickej únie a narušiť názorovú celistvosť.

Problémy s vnútornou koherenciou, tentokrát nie politickej strany, ale jej poslaneckého klubu dochádza, ak na straníckej listine kandidujú aj kandidáti z iných politických subjektov. Vo voľbách 2010 kandidovali na kandidátke SaS aj štyria stranícky nezaradené osoby, ktoré sa od začiatku, najmä vyjadreniami vedúcej osoby Igora Matoviča, definovali odlišne ako zvyšok klubu. Absencia vnútrostraníckej disciplíny pri hlasovaní v parlamente a navonok nezávislé správanie nakoniec viedli k vylúčeniu Matoviča z poslaneckého klubu, ktorý v novembri 2011 založil nový subjekt OĽaNO. Vnútorne heterogénny poslanecký klub mala počas periódy 2010-2012 aj strana Most-Híd. na jej kandidátke v roku 2010 sa o priazeň voličov uchádzali aj štyria členovia Občianskej konzervatívnej strany. Hoci títo štyria poslanci navonok vystupovali ako členovia OKS, spravidla hlasovali spolu s ostatnými poslancami vládnucej väčšiny. Až pri hlasovaní o dôvere vlády, ktoré nakoniec viedlo k pádu Radičovej vlády, hlasovali dvaja poslanci OKS inak, než zvyšok poslaneckého klubu.

K významnejším vnútorným rozporom po voľbách 2012 došlo v radoch kresťanských demokratov. Od začiatku volebnej periódy sa odlišne než vedenie profilovala trojica mladých poslancov: Daniela Lipšica, Jany Žitňanskej a Radoslava Procházku. Už v máji prví dvaja menovaní vystúpili zo strany a začiatkom septembra ohlásili vznik nového politického hnutia s názvom No-

²⁴ Pozri SUDOR, K., *Martin Poliačik: Skúsil som heroín aj pervitín* (Interview s Martinom Poliačikom). In: *Sme.sk*, 27.8.2012, [online] Dostupné na <http://www.sme.sk/c/6511505/martin-poliacik-skusil-som-heroin-aj-pervitin.html> (2.9.2012).

vá väčšina.²⁵ Hoci tretí poslanec z KDH nevystúpil, definoval sa v nasledujúcom období ako nezávislý člen s ambíciou o vlastnú na straníckom vedení nezávislú platformu, ktorá oslovuje nielen straníckych členov, ale aj odborníkov mimo KDH.²⁶ V médiách sa prezentoval pomerne kritickým pohľadom na vedenie kresťanských demokratov. Okrem KDH sa voči predsedovi vymedzil aj člen poslaneckého klubu OĽaNO Alojz Hlina, ktorý v médiách prezentoval odlišné pohľady na fungovanie OĽaNO ako jej predseda Igor Matovič. Hlina po sporoch s Matovičom vystúpil z poslaneckého klubu a vyjadril záujem o spoluprácu s kresťanskými demokratmi.²⁷ Miernym dištancom od straníckeho vedenia sa prejavovala aj neúspešná kandidátka na predsedníčku SDKÚ-DS Lucia Žitňanská. Z vyššie uvedeného vyplýva, že počas volebnej periódy so začiatkom v marci 2012 možno očakávať výrazné pohyby predovšetkým na pravicovom straníckom spektre. Prípadné zmeny medzi sociálnymi demokratmi by mohla vyvolať v prvom rade kandidatúra šéfa strany na funkciu prezidenta SR, keďže rozhodovanie aj voličov ľavice môže byť pod vplyvom personalizácie.

Záver

Ako indikátory pre analyzovanie slovenského straníckeho systému po voľbách 2012 boli zvolené vek strán, organizačná štruktúra, voličská fluktuácia a stranícka koherencia. Uvedené faktory neboli skúmané izolovane za aktuálny volebný rok, ale v kontexte vývoja straníckeho systému. Z predstavenej analýzy vyplýva, že nedostatočne inštitucionalizovaný slovenský stranícky systém má zatiaľ pretrvávajúci charakter, pričom nedostatky boli identifikované vo všetkých štyroch oblastiach skúmania.

Z pohľadu dĺžky existencie len jedna politická formácia – Kresťansko-demokratické hnutie – je staršia viac než 20 rokov a má priamu spojitosť so skúsenosťami zo systémovej zmeny na prelome rokov 1989 – 1990. Táto strana sa tak z pohľadu veku, ale aj voličskej fluktuácie a organizačnej štruktúry, javí ako strana s najvyššou mierou inštitucionalizácie, tú však oslabuje predovšetkým vnútorná koherencia (od vzniku prežila niekoľko odchodov populárnych osobností), ktorá však v konečnom dôsledku do volieb 2012 nemala priamy dopad na svoj elektorát. KDH tak aj v budúcnosti pravdepodobne ostane stranou neschopnou osloviť viac než deväť percent voličov. Túto tézu pod-

²⁵ SITA, *Lipšic zakladá nové politické hnutie Nová väčšina*. In: Sme, 2.9.2012, [online] Dostupné na: <http://www.sme.sk/c/6518597/lipšic-zaklada-nove-politicke-hnutie-nova-vacsina.html> (2.9.2012).

²⁶ PEIGER, M., *Procházka zakladá v KDH osobitnú „platformu“*. In: eTrend, 2.9.2012, [online] Dostupné na <http://ekonomika.etrend.sk/ekonomika-slovensko/prochazka-zaklada-v-kdh-osobitnu-platformu.html> (2.9.2012).

²⁷ TASR, *Hlina bude v parlamente spolupracovať s KDH*. In: Sme.sk, 4.12.2012, [online] Dostupné na <http://www.sme.sk/c/6626212/hlina-bude-v-parlamente-spolupracovat-s-kdh.html> (6.12.2012).

poruje skutočnosť, že aj napriek výraznému prepadu voličov SDKÚ-DS vo voľbách 2012, nedokázalo KDH prekročiť svoj tieň 8,5 percentnej strany.

V prípade stranického systému ako celku k jeho nedostatkom patrí slabé ukotvenie politických strán v spoločnosti, permanentný vznik nových a zánik pôvodne relevantných politických strán, nízky počet členov, vysoká miera voličskej fluktuácie, podpora stranám bez ambície o vytváranie regionálnych štruktúr, rovnako vysoká miera populizmu politických lídrov, naopak k pozitívam možno zaradiť dostatočné a stabilné finančné zdroje a v prípade väčšiny strán aj vybudovanú vertikálnu organizačnú štruktúru. Naopak silnou stránkou súčasného slovenského stranického systému je absencia autoritárskych typov politikov, ktorých pôsobenie v štátnych funkciách by ohrozovalo stabilitu demokracie.

Vyššia miera inštitucionalizácie slovenských politických strán sa v blízkej budúcnosti neočakáva. Oslabuje ju najmä situáciu na strane pravice. Najsilnejšia opozičná formácia – OĽaNO – je len formálne registrovaná strana bez vlastnej ambície vytvárať typické stranické štruktúry. Práve kvôli nejasnej budúcnosti vnútornej štruktúry sa vo vnútri subjektu niekoľko týždňov od volieb objavili rozpory. V SaS a strane Most-Híd zatiaľ nepoznajú situáciu spojenú so zmenou stranického predsedu. V KDH krátko po voľbách vystúpili dvaja populárni poslanci (Daniel Lipšic a Jana Žitňanská), ktorí začiatkom septembra ohlásili vznik nového politického hnutia, navyše voči straníckemu vedeniu kresťanských demokratov je pomerne opozične naladený ďalší populárny poslanec Radoslav Procházka. Voličská fluktuácia je tak stále mimoriadne vysoká, ale je potrebné zdôrazniť, že táto vo veľkej miere vyplýva práve zo zmien na strane ponuky politických strán, a nie dopytu voličov. Miera čistej volatility, pri ktorej sa odpočíta ponuka politických strán, preto dosahuje oveľa nižšie hodnoty, než čistá voličská fluktuácia. Situácia po voľbách 2012 v KDH a OĽaNO, ohlásenie novej pravicovej strany, ale ponuku naďalej zvyšuje, čo je predpokladom pretrvávajúcej totálnej volatility.

Prezentovaná nestabilita sa dotýka predovšetkým pravicových alebo stredových formácií. Ľavicový Smer-SD je po voľbách 2012 považovaný za najstabilnejšiu stranu s pomerne stabilným, resp. rastúcim elektorátom. Pobyt vo vláde 2006-2010, ani krátkodobé opozičné obdobie 2010-2012 nemali na voličské preferencie negatívny vplyv. Strana je aktívna v udržiavaní vzťahov s nestraničnými organizáciami (odborné organizácie, spolky dôchodcov, mládežnícka organizácia) a stabilnú podporu vykazuje aj v komunálnych a regionálnych voľbách. Slabinou tejto strany je neprimeraná popularita prvého a zatiaľ jediného predsedu strany Roberta Fica, od ktorého sa odvíja úspech strany vo voľbách. Podobne obľúbený bol v minulosti aj Vladimír Mečiar, keďže však postupne strácal na popularite, pričom mylne vyhodnotil svoju úlohu v straníckom vedení, ĽS-HZDS sa nakoniec ocitlo na periférii voličského záujmu. Preto bude dôležité, či sa predseda Smeru-SD rozhodne v roku 2014 kandidovať na funk-

ciu hlavy štátu s následnou otázkou, či sa medzitým posilnia alebo naopak nezmenia kompetencie prezidenta SR.

Použité zdroje

Pramene

- EUROBAROMETER 64: *Verejná mienka v EÚ. Národná správa Slovenská republika*. Jeseň 2005. [online] Dostupné na: http://ec.europa.eu/public_opinion/-archives/eb/eb64/eb64_sk_nat.pdf, (1.9.2012).
- EUROBAROMETER 65: *Verejná mienka v EÚ. Národná správa Slovenská republika*. Jar 2006. [online] Dostupné na: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb64/eb65_sk_nat.pdf, (1.9.2012).
- EUROBAROMETER 72: *Public Opinion in the European Union*. Jeseň 2009. [online] Dostupné na: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_anx_vol1.pdf (1.9.2012).
- PEIGER, M.: *Prochádzka zakladá v KDH osobitnú „platformu“*. In: eTrend, 2.9.2012. [online] Dostupné na: <http://ekonomika.etrend.sk/ekonomika-slovensko/-prochazka-zaklada-v-kdh-osobitnu-platformu.html> (2.9.2012).
- SITA: *Lipšic zakladá nové politické hnutie Nová väčšina*. In: Sme, 2.9.2012. [online] Dostupné na: <http://www.sme.sk/c/6518597/lipšic-zaklada-nove-politicke-hnutie-nova-vacsina.html> (2.9.2012).
- SUDOR, K.: *Martin Poliačik: Skúsil som heroín aj pervitín (Interview s Martinom Poliačikom)*. In: Sme.sk, 27.8.2012. [online] Dostupné na: <http://www.sme.sk/c/6511505/martin-poliacik-skusil-som-heroin-aj-pervitin.html> (2.9.2012).
- TASR, *Hlina bude v parlamente spolupracovať s KDH*. In: Sme.sk, [online] Dostupné na <http://www.sme.sk/c/6626212/hlina-bude-v-parlamente-spolupracovat-s-kdh.html> (6.12.2012).
- Údaje Štatistického úradu Slovenskej republiky.
Výročné správy politických strán za rok 2009, 2010 a 2011. Národná rada Slovenskej republiky. [online] Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/> (1.9.2012).

Literatúra

- BASEDAU, M. – STROH, A. – ERDMANN, G., *Die Institutionalisierung politischer Parteien im anglophonen Afrika*. In: KAS/Auslandsinformationen, č. 11, 2006, s. 25-45.
- BEYME, K. von, *Parteien im Prozess der demokratischen Konsolidierung*. In: Merkel, W.; Sanschneider, E. (eds.), *Systemwechsel 3. Parteien im Transformationsprozess*, Leske + Budrich, Opladen 1997, s. 23-56.

- CROISSANT, A. – VÖLKEL, P., *Party System Types and Party System Institutionalization: Comparing New Democracies in East and Southeast Asias*. In: *Party Politics*, Vol. 18, No. 2, 2012, s. 235-265.
- GYÁRFAŠOVÁ, O., *Volebné správanie*. In: MESEŽNIKOV, G. – GYÁRFAŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M. (eds.), *Slovenské voľby '02. Výsledky, dôsledky, súvislosti*, IVO, Bratislava 2003, s. 107-127.
- HUNTINGTON, S. P., *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven 1968.
- JANDA, K., *Political Parties: A Cross-national Survey*, Free Press, New York 1980.
- KOPEČEK, L., *Institutionalization of Slovak Political Parties and Charismatic Leaders*. In: *Stredoevropské politické studie*, Jh. VI., No. 1, 2004, s. 1-11.
- LAPALOMBARA, J. – WEINER, M., *The Origin and Development of Political Parties*. In: LAPALOMBARA, J. – WEINER, M. (eds.), *Political Parties and Political Development*, Princeton University Press, Princeton 1966, s. 3-42.
- MAINWARING, S., *Party Systems in the Third Wave*. In: *Journal of Democracy*, zväzok 9, č. 3, júl 1998, s. 67- 81.
- MAINWARING, S. – CULLY, T. R., *Party Systems in Latin America*. In: MAINWARING, S. – CULLY, T. R., *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*, Stanford University Press, Stanford, Calif 1995, s. 1- 34.
- PANEBIANCO, A., *Political Parties: Organization and Power*, Cambridge University Press, Cambridge 1988.
- STÍSKALA, J., *System of Slovak Republic and its Stability after 2010 and 2012 Elections in Comparative Perspective*. In: *Slovak Journal of Political Sciences*, Vol. XII, no. 3, s. 224-251.
- ŠTEFANČÍK, R., *Christlich-demokratische Parteien in der Slowakei*, UCM, Trnava 2008.
- ŠTEFANČÍK, R., *Politické mládežnícke organizácie na Slovensku*, IUVENTA, Bratislava 2010.
- ŠTRAUSS, D., *Systém politických strán a hnutí*. In: ROLKOVÁ, N. (ed.), *Desaťročie Slovenskej republiky*, Matica Slovenská, Bratislava 2004, s. 80-95.